

Молитва за Овена Міні

Джон Ірвінг

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Ольга Тільна

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

1. Фатальний м'яч

Я приречений до кінця свого життя пам'ятати хлопця з дивним пронизливим голосом — але не через його голос, і не тому, що він був найменшим з усіх моїх знайомих, і навіть не тому, що він зробився знаряддям смерті моєї матері, а тому, що саме він став тією причиною, яка спонукала мене увірувати в Бога; я зробився християнином завдяки Овену Міні. Я аж ніяк не стверджую, ніби живу во Христі чи із Христом, або, тим паче, для Христа, про що, як я чув, пристрасно заявляють деякі фанатики. Я не можу похвалитися гарним знанням Ветхого Заповіту, та й до Нового Заповіту я не заглядав від часів відвідування недільної школи, якщо, звісно, не брати до уваги ті уривки, що їх виголошують на церковній службі. Трохи краще мені знайомі біблійні пасажі, що містяться у «Книзі загальної молитви». Її я перечитую часто, а от Біблію — лише у дні церковних свят, адже в молитовнику все викладено значно простіше й логічніше.

Я завжди досить регулярно відвідував церкву. Колись я був конгрегаціоналістом,— мене хрестили в конгрегаціоналістській церкві,— а потім упродовж кількох років я був єпископалом (мене конфірмували в єпископальній церкві), і через це мої релігійні переконання виявилися достатньо розпливчастими. У підлітковому віці я взагалі відвідував «позаконфесійну» церкву. А по тому зробився англіканцем, й Англіканська церква Канади була моєю релігійною домівкою відтоді, як я покинув Сполучені Штати майже двадцять років тому. Бути англіканцем — це майже те саме, що і єпископалом, — мені часом навіть здається, ніби я повернувся до єпископальної церкви. Однак я залишив і конгрегаціоналістську, і єпископальну церкви раз і назавжди так само, як залишив і свою батьківщину.

Коли я помру, хотілося б улаштувати все так, аби мене поховали в Нью-Гемпширі, поряд із мамою, але щоб англіканська церква встигла виконати наді мною всі належні обряди, перш ніж моє тіло неминуче зазнає ганьби під час таємного переправлення через американську митницю. Уривки з «Ритуалу поховання померлих», що пролунають на моєму похороні, будуть цілком традиційними, адже їх можна легко знайти у «Книзі загальної молитви»,— в тому самому порядку, у якому їх наді мною читатимуть,— так, не співатимуть, а саме читатимуть. Майже всім присутнім, я впевнений, будуть добре знайомі ті цитати з Євангелія від Іоанна, де сказано: «І кожен, хто живе та вірує в Мене, повіки не помре». І далі «Багато осель у домі Мого Отця; а коли б то не так, то сказав би Я вам, що йду приготувати місце для вас?» А ще мені завжди подобалось своєю прямою те місце з «Послання до Тимофія», де сказано: «Бо ми не принесли у світ нічого, то нічого не можемо й винести». Моя поминальна служба відбудеться за всіма правилами, прийнятими в англіканській церкві, від чого мої колишні брати-конгрегаціоналісти засовалися би на церковних лавах. Що ж, тепер я належу до англіканської церкви — англіканцем і помру. Щоправда, недільну службу я і зараз інколи пропускаю. Та я й не претендую на якесь виняткове благочестя; мою віру, зшиту з різних клаптів, латати доводиться мало не щотижня. Але тією вірою, що в мене є, я завдячую Овену Міні, хлопцеві, із яким разом виріс. Це Овен зробив мене вірянином.

• • •

У недільній школі ми за будь-якої нагоди влаштовували собі розвагу, бавлячись із Овеном Міні, який був таким маленьким, що коли сидів на стільці, не лише не діставав ногами до підлоги, але навіть його коліна не доходили до краю сидіння і ноги стирчали вперед, як у ляльки. Нам здавалося, що Овен Міні народився з ляльковими суглобами.

Овен був таким малесеньким, що ми, охоплені радісним збудженням, підіймали його високо в повітря,— насправду, ми просто не могли опиратися цій спокусі, до нього так і кортіло торкнутися. Вражені його виглядом і своїм непереборним бажанням здіймати цього маленького хлопчика в повітря, ми вважали Овена якимсь дивом ще й тому, що в його родині всі споконвіку займалися видобутком граніту. Гранітний кар'єр Міні видавався нам величезним, а обладнання для вибухових робіт і вирізання гранітних плит було потужним та страхітливим на вигляд. Ми знали, що гранітна порода важка й надзвичайно міцна. Але в Овені Міні тільки одне нагадувало про гранітний кар'єр — сірий пил, тобто крупинки гранітної крихти, що сипалися з його одягу щоразу, як ми його піднімали. Та й сам Овен був кольору сірого могильного каменю; його шкіра водночас поглинала й відбивала світло, немов перлина, і була напівпрозорою, особливо на скронях, де чітко проступали блакитні жилки (так, ніби разом із його надзвичайно маленьким зростом це було свідченням передчасної появи на світ).

Очевидно, його голосові зв'язки не до кінця розвинулися, чи, можливо, голос його був зіпсований гранітним пилом, або ж Овен просто мав якийсь вроджений чи набутий дефект гортані або трахеї, а може, він якось поранив собі горло уламком граніту,— так чи так, Овену Міні, щоби взагалі бути почутим, доводилося кричати, і голос його при цьому йшов у ніс.

І все одно ми його ніжно любили: «лялечко» — зверталися до нього дівчатка, поки він ухилявся від простягнутих рук, намагаючись випручатися від них і від усіх нас.

Я не пам'ятаю, як і з чого почалася ця гра з підніманням Овена.

То була християнська недільна школа єпископальної церкви Грейвсенда у штаті Нью-Гемпшир. Нам викладала вічно знервована та нещасна на вигляд учителька, яку звали місіс Вокер{1}, і ми вважали, що це прізвище дуже їй пасувало, бо її педагогічний метод

був пов'язаний із частими та тривалими виходами із класу. Вона, бувало, прочитає нам який-небудь повчальний уривок із Біблії, а потім наказує добряче поміркувати над щойно почутим. «А тепер я хочу, щоби ви посиділи в тиші та серйозно про це поміркували. Я залишаю вас наодинці з вашими думками,— зловісно попереджала вона так, начебто наші думки могли завести нас кудись у небезпечну далечінь.— Я зараз хочу, аби ви дуже серйозно поміркували»,— казала місіс Вокер і виходила із класу. Гадаю, вона просто потребувала викурити сигарету, а зробити це перед усіма нами не могла. «Я дуже скоро повернуся,— попереджала вона,— і ми всі разом це обговоримо».

До того часу, коли вона поверталася, ми, ясна річ, геть чисто забували, про що нам читали; варто було вчительці зачинити за собою двері, як ми відразу ж починали дуріти, як навіжені. Залишатися наодинці зі своїми думками нам було нудно, і замість цього ми підхоплювали Овена Міні, здимали його на витягнутих руках і передавали одне одному над головами по всіх рядах туди й назад, але при цьому ніхто не підводився зі стільця,— у цьому й полягав сенс гри. Хтось,— я зараз уже не пам'ятаю, хто вигадав це першим,— зіскакував зі свого місця, хапав Овена в оберемок, знову сідав і передавав його іншому, а той — наступному, і так далі. Дівчатка також брали участь у цій грі, і деяких із них вона захоплювала навіть більше, ніж хлопчаків. Овена міг підняти будь-хто з нас. Ми поводитися з ним дуже акуратно і за весь час жодного разу не впустили. Щоправда, його сорочка могла трохи пожмакатись, а краватка, яка була настільки довгою, що Овенові доводилося заправляти її за ремінь штанів, аби не звисала до колін, іноді виборсувалася з-під ременя, а з кишень висипалися дрібні монети (прямо нам в обличчя). Ми завжди потім повертали йому ті гроші.

Якщо Овен мав при собі бейсбольні картки, вони також випадали з його кишень, і це його дуже сердило: всі вони були розкладені в якійсь послідовності: чи то за алфавітом, чи то спочатку гравці внутрішнього поля, а потім — зовнішнього. Ніхто з нас не знав, за яким принципом він їх розкладає, але якийсь принцип там точно був. Коли місіс Вокер поверталася до класу й Овен нарешті опинявся на своєму стільці, ми віддавали йому всі його розсіпані п'ятаки і всі бейсбольні картки, але він потім ще довго з мовчазно гнівним виглядом перекладав їх у лише йому відомому порядку.

Він був ніяким бейсболістом, проте в нього була дуже маленька ударна зона, і в іграх Малої ліги його часто ставили пітчером{2},— але не тому, що він міг би як слід ударити по м'ячу (навіпаки, йому завжди наказували взагалі не замахуватися битою), а тому, що суперник напевно промаже, й це надасть можливість перейти на наступну базу. Овен на це ображався, а одного разу взагалі відмовився взяти до рук бити, якщо йому не дозволять як слід ударити по м'ячу. Але такої маленької битки, щоб Овен Міні міг би з нею грати в бейсбол, мабуть, не існувало у природі. Варто було йому замахнутись як слід, і битка тягнула його за собою, описувала півколо і вдаряла по спині так, що він гепався долілиць на землю. Отже, після декількох принизливих випадків, коли Овен намагався вдарити по м'ячу і власноруч збивав себе з ніг, він змирився з менш ганебною роллю — стояти непорушно з опущеними плечима на плиті домашньої бази, поки пітчер цілиться м'ячем у його невеличку ударну зону, щоби напевно промазати.

І все одно Овен любив свої бейсбольні картки. Та й саму гру він теж дуже любив, незважаючи ні на що, хоча бейсбол не був до нього добрим. Пітчери з команди супротивника часто його залякували. Вони казали, що коли він не відбиватиме їхні подачі, то отримає м'ячем по голові. «Дивись-но, друже, довбешка в тебе більша, ніж

ударна зона»,— пригрозив йому якось один пітчер. Тож іноді Овен заробляв перехід на першу базу ціною синців від м'яча.

Та коли Овен досягав першої бази, то робився суперзіркою, просто безцінним гравцем. Ніхто не вмів так спритно обігти всі бази, як Овен Міні. Якщо наша команда примудрялася достатньо довго втриматися в нападі, Овен міг, базу за базою, «вкрасти» в суперників цілу кругову пробіжку. Ближче до кінця гри ми часто ставили його ранером{3}. Коротше, на заміні пітчера на ранера він був поза конкуренцією — наш запасний «скороход» Овен Міні, як ми інколи його називали. Але ставити Овена на зовнішнє поле було цілком безнадійно. Він так боявся м'яча, що навіть очі заплющував, коли той летів у його бік. А якщо траплялося диво й Овен ловив м'яч, то кинути його все одно був уже не в змозі, адже просто не міг як слід його обхопити своєю малесенькою ручкою. Але навіть жаліючи себе, Овен і хникав не так, як усі: від образи голосок у нього робився до того жалібним, що навіть ниття звучало якось симпатично.

У недільній школі, коли ми здійснювали Овена високо в повітря,— саме так, у повітря,— він протестував зовсім по-особливому, видаючи просто унікальний вереск. Гадаю, ми і мучили Овена виключно для того, щоби почути його неймовірний голос; мені тоді здавалося, що такий голос може бути лише в якого-небудь прибульця з іншої планети. А зараз я достеменно знаю, що то був голос, який належав якомусь іншому, не зовсім нашому світові.

— ОПУСТІТЬ МЕНЕ! — волав він тим своїм дивним, немовби здушеним фальцетом, що ятрив душу.— ПРИПИНІТЬ, МЕНІ НАБРИДЛО! Я БІЛЬШЕ НЕ ХОЧУ! МЕНІ НАБРИДЛО, Я ВАМ СКАЗАВ! ДОСИТЬ УЖЕ! ОПУСТІТЬ МЕНЕ НАРЕШТІ, ГАДИ!

Та ми продовжували передавати його з рук до рук, ніби нічого не чули, і він плив над рядами парт усе далі й далі, з кожним наступним разом усе глибше змиряючися зі своєю долею. Його тіло

ціпеніло, він припиняв опиратися. Одного разу, коли ми підняли Овена, він виключно склав на грудях руки і з люттю втупився у стелю. Іноді, коли місіс Вокер виходила з класу, Овен швидко хапався обома руками за стілець, як канарка чіпляється за жердинку у клітці, але впоратися з ним було легко, бо Овен Міні дуже боявся лоскоту. Дівчинка на ім'я Сьюкі Свіфт так вправно його лоскотала, що руки і ноги Овена негайно випростувались, і вже ніщо не заважало підняти його в повітря.

— ЦУР НЕ ЛОСКОТАТИ! — кричав він. Але правила у цій грі встановлювали ми, а ми ніколи не слухали, що він там верещить.

Зрештою, неодмінно наставав той момент, коли місіс Вокер поверталася до класу й заставляла Овена в повітрі. Беручи до уваги біблійну мудрість і глибину залишених нею настанов — «дуже серйозно поміркувати»,— вона, гадаю, могла б уявляти, що ми спромоглися змусити Овена Міні злетіти в повітря самою лише спільною напругою наших аж надто серйозних думок. А могла б і зметикувати, що вознесіння Овена Міні над нашими головами було прямим наслідком того, що вона залишила нас «наодинці з нашими думками».

Проте реакція місіс Вокер на побачене завжди була однаковою: жорсткою, позбавленою уяви та, чесно кажучи, досить-таки тупою.

— Овене! — кричала вона.— Овене Міні, зараз же повернися на своє місце! Спустися звідти негайно!

Якої ж біблійної мудрості могла навчити нас ця місіс Вокер, якій ставало кебети вважати, що Овен Міні сам себе здійняв у повітря?

Варто сказати, що Овен у такі хвилини завжди тримався з гідністю. Він жодного разу не сказав нічого на кшталт: «ЦЕ ВСЕ ВОНИ! ВОНИ ЗАВЖДИ ТАК РОБЛЯТЬ! ВОНИ МЕНЕ ПІДНІМАЮТЬ, РОЗКИДАЮТЬ МОЇ ГРОШІ, ПЕРЕПЛУТУЮТЬ МОЇ БЕЙСБОЛЬНІ КАРТКИ — І НІКОЛИ НЕ СЛУХАЮТЬ, КОЛИ

Я ПРОШУ ЇХ ПРИПИНИТИ! ВИ ЩО Ж, ГАДАЄТЕ, НІБИ Я САМ ЗЛЕТІВ У ПОВІТРЯ?»

І хоча Овен часто нам суперечив, намагаючись чинити спротив, на наші дії він ніколи не скаржився. І якщо там, над нашими головами, йому нечасто вдавалося зберігати самовладання, то коли місіс Вокер починала ганити його за дитинну поведінку, він завжди тримався стійко. Овен не був ябедником. Як і численні біблійні персонажі, Овен Міні наочно демонстрував, як бути мучеником.

Схоже, він не тримав образи у своєму серці. Хоча нашу головну розвагу, яка швидко зробилася своєрідним ритуалом, ми приборігали для недільної школи, бувало, що і в інші дні ми спонтанно вигадували щось подібне. Одного разу хтось підвісив Овена за комір на вішак для одягу в роздягальні початкової школи — і навіть там, і навіть тоді він не чинив спротиву. Овен мовчки висів і чекав, коли хто-небудь його зніме й поставить на підлогу. А іншого разу після уроку фізкультури Овена підвісили на гачку в його шафі та зачинили дверцята. «ЦЕ НЕ СМІШНО! ЗОВСІМ НЕ СМІШНО!» — кричав і кричав він доти, доки нарешті хтось, очевидно, погодився із цим твердженням і звільнив Овена з полону еспандерної гумки, що була не тугішою, ніж на звичайній рогачці.

Хіба я міг тоді знати, що Овен Міні — герой?

• • •

Дозвольте мені спочатку розповісти, що я належу до родини Вілрайтів, а Вілрайтів у нашому містечку завжди поважали. Також потрібно наголосити, що Вілрайти не відчували особливої прихильності до родини Міні. У нашій родині панував матриархат, оскільки мій дідусь помер іще молодим і залишив на бабусю все господарство, із яким вона, однак, дуже добре поралася. По бабусиній лінії я є нащадком Джона Адамса (бабусине дівоче прізвище було Бейтс, а ця родина прибула до Америки на славнозвісному «Мейфлавері»{4}); та все одно в нашому містечку

дідусеве ім'я було набагато вагомішим, і моя бабуся носила своє нове прізвище з такою гідністю, немовби була представницею трьох знаменитих родин — Вілрайтів, Адамсів і Бейтсів — одночасно.

При хрещенні їй дали ім'я Гаррієт, але майже для всіх бабуся була місіс Вілрайт,— принаймні, для всіх із родини Овена Міні. По-моєму, в останні дні бабуся пам'ятала лише одного чоловіка на прізвище Міні: Джорджа Міні — профспілкового діяча, який полюбляв курити сигари. В уяві Гаррієт Вілрайт профспілки та сигари були непокєднуваними. (Наскільки мені відомо, Джордж Міні не мав жодного стосунку до родини Міні з нашого містечка.)

Я виріс у містечку Грейвсенд (штат Нью-Гемпшир). Ніяких профспілок у нас там зроду не було; дехто насправді віддавав перевагу сигарам, але профспілкових діячів не траплялося. Містечко, у якому я народився, іще 1638 року було викуплене в якогось індіанця-саґамора превелебним Джоном Вілрайтом, на честь якого мене й назвали. У Новій Англії саґаморами колись величали індіанських вождів і решту їхніх зверхників, хоча на час мого дитинства єдиним відомим мені саґамором залишався сусідський цуцик, лабрадор-ретривер, який мав кличку Саґамор. Мені здається, що цим ім'ям він завдячував зовсім не наявності в роду індіанських пращурів, а радше невігластву свого господаря. Власник Саґамора, наш сусід містер Фіш, розповідав мені, що свого пса він назвав на згадку про озеро, у якому купався влітку, коли був іще, як він висловлювався, «зеленим парубійком». Бідолашний містер Фіш, хіба міг він знати, що те озеро назвали на честь індіанських вождів, і що називання нерозумного собаки Саґамором — це блюзнірство, яке не скінчиться добром. Пізніше виявилось, що саме так і є.

Однак американці не дуже добре обізнані із власною історією, і я, навчений своїм сусідом, упродовж багатьох років щиро вважав, що в одній з індіанських мов слово «саґамор» означає «озеро».

Чотирилапий Саґамор потім потрапив під колеса вантажівки місцевої фірми з продажу паперових пелюшок; і я схиляюся до думки, що до цього мали стосунок божества, які мешкають в неспокійних водах ображеного озера. На мою думку, було би набагато правильніше, якби «пелюшкова» вантажівка задавила самого містера Фіша, проте історії будь-яких божеств переконливо демонструють, що помста завжди падає на невинуватого. (Таким є одне з фундаментальних положень моєї віри, яке, щоправда, не поділяє ніхто з моїх друзів — ні конгрегаціоналісти, ні єпископали, ні англіканці.)

Що ж до мого пращура Джона Вілрайта, то він висадився на берег у Бостоні 1636 року, лише за два роки до того, як придбав наше містечко. Сам він походив із англійського графства Лінкольншир і народився в невеличкому сільці з поетичною назвою Сейлбі, і ніхто достеменно не знає, чому саме він назвав наше містечко Ґрейвсендом. Наскільки відомо, Джон Вілрайт не мав найменшого стосунку до англійського Ґрейвсенда, хоча, ясна річ, назва нашого містечка походить саме звідти. Джон Вілрайт закінчив Кембриджський університет; він грав у футбол із самим Олівером Кромвелем, чиє ставлення до Вілрайта (як до футболіста) було одночасно шанобливим і параноїдальним. Олівер Кромвель вважав, що Джон Вілрайт грає занадто жорстко, навіть брудно, вміє майстерно підставити суперникові підніжку, щоби потім впасти на нього зверху. Ґрейвсенд (той, що у Британії) розташовується у графстві Кент — на добрячій відстані від земель Вілрайтів. Можливо, Джон Вілрайт мав товариша, який був звідти родом, можливо, той товариш хотів поїхати до Америки разом із Вілрайтом, але чомусь не зміг покинути Англію, а може, поїхав, але не здужав тяжкої морської подорожі.

Згідно з «Історією Ґрейвсенда (штат Нью-Гемпшир)» Волла, превелебний Джон Вілрайт був добропорядним священником

англіканської церкви, аж поки не почав «ставити під сумнів деякі догмати»; він зробився пуританином, і пізніше церковна влада заборонила йому проповідувати через це вільнодумство. Мені здається, що невмінням розібратись у власній вірі, так само, як і дурнуватою впертістю, я великою мірою завдячую своєму пращурові, якому перепало на горіхи не лише від англіканського духовенства ще тоді, коли він не відплив до Нового Світу. Варто було йому трохи обжитись у Бостоні, як він негайно поляявся із братами-пуританами. Разом зі знаменитою місіс Гатчинсон превелебного Джона Вілрайта вигнали з колонії на берегах Массачусетської затоки за порушення «громадянської згоди». Насправді ж його бунтарство обмежилось кількома єретичними зауваженнями стосовно того, де перебуває святий дух,— але суд мешканців Массачусетса був суворим. Інакодумцеві заборонили володіти зброєю, і тоді він разом із родиною та найсміливішими зі своїх прибічників вирушив морем на північ від Бостона — до затоки Ґрейт-Бей. Дорогою він, імовірно, проминув два давніших нью-гемпширських поселення: одне в гирлі ріки Паскатакуа (пізніше його назвали Суничним узбережжям, нині це місто Портсмут) і друге — у Довері.

Від затоки Ґрейт-Бей Вілрайт піднявся вгору річкою Сквамскотт. Він дійшов аж до порогів, де прісна вода змішується з морською і де навколо скрізь стоять густі ліси. Індіанці, очевидно, показали Вілрайтові, як багато риби в тутешніх місцях, і навчили її ловити. Зі слів Волла, автора «Історії Ґрейвсенда» там усюди простягалися дикі луки, а деінде до самого берега підступали болота.

...

Джон Ірвінг. Молитва за Овена Міні — ознайомчий фрагмент

Далі — у повній книжці «Молитва за Овена Міні».
nashaknyga.com.ua